

Ի Օ Ս Ն Ա Կ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

ՀԱՆԴԵՍ ՇԱՔԱԹԱԿԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԱԶԴԱՅԻՆ

Թիւ 11

1888

Յունիս 48

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ՃԱՇՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆ ԸՍՏ ՂՈՒԿԱՍՈՒ

Դ. 25—30:

«Արդարեւ ասեմ ձեզ զի րազում այրիք էին յաւուրս Եղիայի ի մեջ Խորայելի, յորժամ փակեցանն երկինք զերիս ամս եւ զվեց ամիս, եւ եղեւ սով մեծ քնդ ամենայն երկիր: Եւ ոչ առ մի ի նոցանէ առաքեցաւ Եղիս, բայց միայն ի Սարեփա Սիդովնացոց՝ առ կին մի այրի»:

Տէր Յիսուս Հրէից կազդարարէ թէ ինչպէս ի հնումն Եղիայի օրհնութիւնը վայելեց հեթանոս կին մը, ինչպէս Եղիսէն բժշկեցաւ միայն Նէեման Ասորին, եւ նոյն խոսքի խոսքով Խորայելացի լորոտներէն եւ ոչ մին, թէ այս երկու օրինակներն բաւական ապացոյց են թէ Աստուած մարդիկն իրարմէ չը խորէր, այլ արժանաւորին կը շնորհէ իւր լարիք, ուստի Մեսիայի թագաւորութեան օրհնութիւնն ու շնորհք նոցա պիտի հասնին, որք պիտի աշակերտին ճշմարտութեան, եւ այս՝ ոչ թէ միայն Խորայելի համար, այլ եւ հեթանոսաց (1):

(1) Հին է այս եւ ոչ նոր, խոսել Աստուծոյ զձրեայսն եւ քնսրել զհեծանոսս . . . : Սրբեցաւ Նէեման ջրովն Յորդանանու, եւ զնոյն բորոսու-

Հրեայք որք Մեսիայի թագաւորութեան շնորհքն ու օրհնութիւն միայն իրենց համար կը կարծէին, եւ ոչ բնաւ ուրիշ ազգի, Հրեայք՝ տեսնելով որ մէկ կողմէն Յիսուս ինքզինք Մեսիայ կը հռչակէ եւ միւս կողմէն կը փակէ իսրայելի առջեւ Մեսիական արքայութեան դռները, այն աստիճան կատաղեցան, որ անմիջապէս բռնեցին Յիսուսը, եւ քաղաքէն դուրս հանելով՝ առին տարին ի սրածայր գագաթ՝ այն լեռան, որոյ վրայ Նազարէթ չինուած էր, անտի վար նետելու համար Յիսուսը, այլ սակայն որովհետեւ Յիսուսի նահատակութեան ժամը հասած չէր, ուստի պրծաւ նոցա ձեռնէն, բան մը՝ որ ուրիշ անգամներ եւս յետոյ պատահեցաւ Յիսուսի. Յովհ. Ը. 39: Ժ. 59:

Վ.

ԱՌՍՁԻՆ ԿԻՒՐԱԿԷ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ

ԵՒ

ՅԻՇԱՏԱԿ ԵՂԻԱ ՄԱՐԳԱՐԷԻ

Մովսէսէն յետոյ մարգարէից ամենէն ականաւորն, ամենէն ահարկուն, անաչառն ու խոտաբարոյն էր Եղիա: Թեզբացի էր հայրենեօք ի Գաղաադ: Սա իսրայելի մէջ կերեւի այնպիսի ժամանակ, երբ իսրայելի թագաւորն ու թագուհին — Սքաար եւ Յեզաբէլ — Բաղալ կուռքին անամօթաբար կերկրագէլին եւ կը զոհէին, եւ գրեթէ բոլոր ժողո-

ւիւն՝ զոր մերկացաւ նա, զգեցաւ Գէզի՝ աշակերտ Եղիայի: Այսպէս եւ հեթանոսք մերկացան զմեզս եւ զանհաւաստեալն ի ջուրս աւազանին, եւ զնոյն զգեցան աշակերտքն Մովսէսի, արդ՝ ըստ որում առ մարգարէան տալացաւ խորհուրդ օտարանալոյն որդւոցն Իսրայելի եւ հաւատոցն հեծանոսաց՝ Հարիւրապետն եւ Քանանացեալն: Վասն որոյ ասաց Տէր. «Եկեցցեն յամենայն ծագաց երկրի, եւ բազմեցցին ընդ Արամահաւու, եւ որդիքն արքայութեան ելցեն ի խաւարն արսաքին»։ Մատթ. Ը. 11:

ԻԳ. ՇՆՈՐՀԱԼԻ

վուրդն ի նոյն կտալպէին։ Ամբարշտութիւնը տիրած էր ի Սամարիա, մարգարէք եւ Աստուծոյ բոլոր հաւատարիմք դողահար՝ թաքթաքուր կամ փախստական էին, կարծես փայլակ մը էր Եղիա որ յանկարծ կընկնէր Աքաաբին վրայ, աներկիւզ գուժեղով։ «Կենդանի է տէր Աստուած զօրութեանց, Աստուած Իսրայելի, որուն առջեւը կեցայ, եթէ այսուհետեւ կաթիլ մը ցօղ կամ անձրեւ լինի, բայց եթէ հրամանաւ իմ բերնի։» Եղիայի այս պատգամն ի կատաղի բարկութիւն գրգռեց Աքաաբը։ Տիրեց ահռելի սովը, Եղիա Աստուծոյ հրամանաւ գնաց ի հեղեղատն Քոռաթու եւ հոն կը կերակրուէր ագռաւներէ։ Եւ որովհետեւ այն հեղեղատն եւս ցամքեցաւ, նորէն Աստուծոյ հրամանաւ գնաց ի Սարեփա, եւ երբ քաղաքէն ներս կը մտնէր, տեսաւ կին մը որ փայտ կը քաղէր, աղաղակեց առ կինն. «Քիչ մը ջուր տուր ինձ խմելու»։ Կինը թէեւ հեթանոս, այլ սակայն պատրաստուեցաւ երթալ եւ ջուր բերել, որուն հետեւէն յորեց Եղիա. «Պատառ մը հաց եւս հետդ բերես»։ Դարձաւ կինն ու ըսաւ. «Կենդանի է տէր Աստուած քո, եթէ հաց ունիմ, բայց եթէ խիստ քիչ ալիւր եւ իւղ, եւ ահա կը քաղեմ կրկուսներ, փայտի չոր կտորներ որ հաց եփեմ, որպէսզի ես ու զաւակներս ուտենք ու չմեռնինք»։ Կը պատասխանէ Եղիա, «Քաջալերուէ, եփէ չուտով, միայն թէ նախ ինձ բեր հացէն կտոր մը, եւ ապա տուր տղայոցդ, որովհետեւ այսպէս կըսէ Իսրայելի Տէրը. սափորէդ չսկսի պակսի ալիւրդ, եւ ոչ իւղդ, մինչեւ Տէրն անձրեւ չնորհէ երկրի»։

Եղիա այս կնոջ քով կը մնայ, որոյ որդին եւս օր մը հիւանդանալով կը մեռնի։ Այս կինն իւր սրտի ցաւէն կը գոչէ առ Եղիա. «Եկար մտար յիմ տուն, մեղքս, ո՞վ մարդ Աստուծոյ, երեսին զարնելու համար. նա ահա մեռաւ տղեկս»։ Եղիա ուզելով այդ բարի կնոջ հիւրասիրութիւնը վարձատրել, կաղօթէ առ Աստուած ըսելով. «Տէր Աստուած իմ, դու որ գիտես թէ ես այս այրի կնիկէն կը հիւրընկալուիմ, թող ապրի սորա զաւակը»։ Կինը տեսնելով թէ որդին Եղիայի հրաշագործութեամբն յարութիւն առած է, կը փարի Եղիա-

յի ծունկերուն : խոստովանելով . « Ահա արդ գիտացի , եթէ այր Աստուծոյ ես դու , եւ բան Տեառն ճշմարիտ է ի բերան քո » :

Սովու երրորդ տարին Եղիա Աբգիու հազարապետը գտնելով , կը գրուցէ . « Գնա ըսէ թագաւորիդ , թէ ահա Եղիա » : Աբգիու կը պատասխանէ . « Ես ի՞նչ մեղք ըրած եմ , որ կը մատնես զիս թագաւորին բարկութեան , որ տեղ չթողուց զքեզ փնտռելով . հիմա ես երթամ եւ լուր տամ , եւ ապա գամ զքեզ չգտնեմ , Աստուծոյ հոգին զքեզ ուրիշ տեղ մը տարած լինելուն համար , ո՞չ ապաքէն զիս պիտի սպաննէ , զիս , որ ի ծածուկ այնքան բարիք ըրած եմ մարգարէից » : Եղիա կը պնդէ . Աբգիու կերթայ առ Աքաաբ , որ կը յիշտայ ընդառաջ Եղիայի , եւ առաջին անգամ տեսնելուն պէս՝ Եղիայի կըսէ . « Դ՞ու իցես խանգարիչն իսրայելի » : Եղիա կը պատասխանէ . « Ես չեմ իսրայելի խանգարիչը , դուն ես եւ քո տունն , որ թողլով ճշմարիտ Աստուածը , Բահաղիմեայց ետեւէն գնացիք : Հրաման ըրէ որ բոլոր ժողովուրդը եւ քուրմերդ հաւաքուին ի լեռոն Կարմեղոս . եթէ քուրմերուդ խօսքովը երկնքէն կրակ իջնէ եւ լախէ զո՛հը , թող Բահաղ հռչակուի ճշմարիտ Աստուած , իսկ եթէ իմ խօսքովս , Եհովան է ուրեմն ճշմարիտ Աստուած » :

Աքաաբ յանձնառու կը լինի , քուրմք եւ ժողովուրդք կը խռնին : Աստուածապաշտից կողմէն միայն Եղիա կայ : Քուրմք կսկսին աղօթել . « Լսէ մեզ , Բահաղ , լսէ , » . այլ սակայն ի գո՛ւր . Եղիա ծաղրելով կստիպէ . « Ուժով ձայն հանեցէք , ճչեցէք , գուցէ Բահաղ ի գրօսանս կամ ի քուն է » : Ի վերջոյ Եղիա երկոտասան քարեր առնլով սեղան կը կանգնէ , փայտեր կը դիզէ սեղանին վրայ , որոց վրայ կը դնէ ողջակէզը : Բազկատարած կ'աղօթէ , եւ ահա երկնքէն կրակ կիջնէ . ժողովուրդն ահասարսափ՝ երեսի վրայ կընկնի գոչելով . « Արդարեւ Տէր՝ նա է Աստուած , տէր նա է Աստուած » : Եղիա ժողովրդեան դառնալով կը գոռայ . « Բռնեցէք Բահաղի քուրմերը , որ սատակեմ չարաչար » : Եղիայի այս հրաշքին անմիջապէս կ'յաջորդէ յորդահոս անձրեւ :

Այլ սակայն Եղիա կը յուսահատի , տեսնելով որ այս

սքանչելի գործն եւս բաւական չեղաւ իսրայելը յուղղութիւն բերելու, ապաստանեցաւ ի փորեր՝ լեռնն Աստուծոյ, եւ ահա ձայն երկնքէն. «Հոս լինչ բան ունիս, Եղիա»։ Կը պատասխանէ Եղիա. «Տէր, իսրայել չարացաւ, սեղաններդ կոտորեց, մարգարէներդ ջարդեց, իսրայելի մէջ եւ ոչ մէկ աստուածապաշտ մնաց. ես միայն մնացած եմ, եւ զիս եւս ուզեցին բռնել եւ ջնջել երկրէս»։

— «Վար իջիր այդ լեռնէն, իսրայելի մէջ մարդ չմնայ. քենէ զատ տակաւին 7000 հոգիներ կան, որք Բահաւի ծուներ կրկնած չեն»։

Եղիա վերստին կը ներկայանայ Աքաաբու, որ իւր կնոջ խորհրդով սպաննած էր Նաբովթ Եզրայելացին, եւ գրաւած էր նորո ալդին։ Եղիա թագաւորին կը գուժէ թէ «Հոն ուր չուները Նաբովթայ արիւնը լափեցին, հոն քո արիւնդ եւս պիտի լափեն, եւ կնոջդ մարմինն եւս չուները պիտի ուտեն»։ Եղիայի այս մարգարէութիւն կատարեցաւ քիչ ժամանակէն։ Եղիա երկիցս երկնաթափ կրակով այրեւէ յետոյ այն երկու յիսուն խումբերն, որք եկած էին զինքը բռնելու եւ տանելու առ Ռքոզիա, գնաց ապա եւ հիւանդ Ռքոզիայի ըսաւ. «Անկողինէդ պիտի չեղնես, պիտի մեռանիս չարաչար, վառնդի Ակկարոնի Ճանճիկ կուռքին դիմեցիր բժշկութեան համար»։

Սրտառուչ էր այն խօսակցութիւնն որ եղաւ վերջին անգամ ընդ մէջ Եղիայի եւ Եղիսէի։ Ի զո՛ւր Եղիա այլ եւ այլ պատճառներ կը հնարէ, որ Եղիսէ զինքն առանձին թողու, վերջապէս Եղիա ճարահատած կըսէ Եղիսէին. «Ի՞նչ կուզես ինէ»։ — «Կուզեմ որ հոգիդ իմ վրաս հանգչի»։ «Շատ աղէկ, կը պատասխանէ Եղիա, թող լինի այդպէս, եթէ վերանամ յերկինս»։ ահա այս միջոցին հրեղէն կառքեր եւ երիվարներ կը յափշտակեն Եղիան, իսկ Եղիսէ ի վեր նայելով կաղաղակէ. «Հայր, հայր, կառքդ իսրայելի եւ հեծեալք նորա»։ Եղիա իսրայելի ոյժն էր, զօրութիւնն էր, ուստի նոյն ինքն Եղիա ցոյց տալու համար Եղիսէի, թէ իւր խոստման հաւատարիմ է, հաւատարիմ է նաեւ իւր սիրոյն, որ ունէր առ իսրայել, կը հանէ վերարկուն, կը պատռէ եւ կը ձգէ Եղիսէի վրայ։

Եղիա Ս. Գրոց պատմութեան մէջ ինչպէս յանկարծ կերեւի եւ այսպէս յանկարծ կաներեւութանայ ⁽¹⁾: Եղիա Մովսէսի հետ երեւեցաւ Առաքելոց Յիսուսի Պայծառակերպութեան պահուն եւ խօսեցաւ Փրկչին հետ: Յովհաննէս Մկրտիչ օրինակ էր Եղիայի, զի բարութեւ վարութեւ շատ նման էր Եղիայի ⁽²⁾: Եղիա կը թարգմանուի «Ենովա եւ Աստուծ իմ»: Ենովք եւ Եղիա կենդանի վկայ են թէ արդարոց մարմինն եւս հոգւոյ հետ առ Աստուած բարձրանալու եւ յաւիտեան ապրելու արժանի է, եւ այս պիտի լինի միայն ի ձեռն Յիսուսի Քրիստոսի: Վաղիւ՝ որ Առաջին կիւրակէն է յարութեան, Հայաստանեայց եկեղեցին ի Ճաշուի կընթեռնու Եղիայի յերկինս վերանալոյ Ս. Գրոց պատմութիւնը:

Վաղիւ Առաջին պսակ. — Հարսանիք ⁽³⁾:

Վաղիւ՝ օր ուխտի է Հայոց ի Դերջան, անդ ի վանս Սըրլիլը Ս. Թորոսի մեծահանգէս դուրս կը հանուի Լուսաւորչի խաչապսակ Սըրըխը, եւ կը կատարուի Անդաստան եւ կը զենուն մատաղ, Թէքիրտաղցի Հայք ժողովուրդը

⁽¹⁾ Կը կարծուի թէ կուսակիցնութեան այսինքն վասն արքայութեան Աստուծոյ ներքինիանալու, ամուրի ապրելու վարդապետութիւնն Եղիայէն կսկսի, ինչպէս նաեւ յանուն Աստուծոյ տուն ու տեղ ձգելով՝ Պափառական կենաց սկզբնաւորութիւնը, այլ այս կարծիք չունի այնքան հիմն, քանի որ Մելքիսեղեկ քահանայի կեանքն եւս Եղիայինէն տարբեր կեանք մը չէր: Մելքիսեղեկ քահանայ եւս Սրբազան պատմութեան մէջ յանկարծ կերեւի եւ յանկարծ կաներեւութանայ, այսինքն անմահ կը մնայ քս Առաքելոյն, թէ յայտնի չէ նորա «Ոչ սկիզբն աւուրց եւ ոչ կատարած կենաց. նմանեալ Ռդուոյ Աստուծոյ՝ կայ մնայ քահանայ մշնջենաւոր». Եր. Է. 3:

⁽²⁾ Տօնացոյցը կը գրեն «Առաջին Կիւրակէ յարութեան». իսկ Օրացոյցն կը դնէ իբր յաւելուած. «Եւ յիշատակ յարութեանն Եղիայի»:

⁽³⁾ Հայոց հարսներ, Չասկուան յիսուն օրը իրենց ծնողաց տունը կերթան մնալու, հրաժարելով ամուսնական կենակցութենէ, եւ վաղիւ կը վերադառնան առ փեսայս, առաջնորդութեամբ փեսայի ազգական հրաւիրակաց: Թէ այս Յինանց, թէ Կիրակամսի եւ թէ Պահիբ բոլոր զիշերաց մէջ առաջատար սուրբ են: Ո՛վ բարոյականի սուրբ աւանդութիւն, կանոն ողջպահիկ, որ հաստատուած է չխառնելու համար հոգեւոր ուրախութեան մէջ մարմնաւոր ուրախութիւն, եւ ոչ հոգեւոր սգոյ մէջ բնաւ իսկ մարմնահանց կիրք զգայական:

են այս վանուց. եւ հին Թէքիրտաղցիք ամէն տարի կերթա-
յին յուխա: Այս վանք Լուսաւորչաչէն է, զի կը պատ-
մուի Թէ երբ Լուսաւորիչ Երիզայէն կը տարուէր ի Խոր-վի-
րապ, իշխանիկն Թէոդորոս կը հաւատայ Քրիստոսի եւ կը
նահատակուի ի ձեռն իւր անագորոյն հօր: Ապա Լուսաւորիչ
երբ Կեսարիայէն կը դառնայ եւ կը հասնի ի Դերջան, վանք
կը հիմնէ Թէոդորոսի գերեզմանին վրայ, որ առաջին պտուղն
էր իւր երկանց, ինչպէս Սանդուխտ՝ Թագէտոս: Ի տօնա-
ցուցի չիլիատակուիր այս Սուրբ, այլ սակայն սրտեր, որ կը
տրոփեն ի սէր նահատակաց ճշմարտութեան, ամէն տարի կը
տօնեն այս Սուրբը, որ պատկառելին է իւր շնորհօքն ոչ
Թէ միայն յաշո Հայոց այլեւ Քրդաց: Վ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ՏՕՆԲ

Երկուշաբթի. — Տօն սրբոց կուսանացն ՀովհովտիՄեԱՆՑ.
եւ Երեկշաբթի. — ԳԱՅՈՒԱՆԵԱՆՑ: Սոքա կոյսեր էին Հոով-
մէն ժախստական ի Հայո, որք եւ նահատակեցան հրամանաւ
Տրդատ Թագաւորի ի Վաղարշապատ:

Հինգշաբթի. — Տօն սրբոց ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ Կարապետի եւ
ԱԹԱՆԱԳԻՆԵԱՑ Եպիսկոպոսի ի յիշատակ յովսափրութեան
նշխարաց սոցա ի Հայաստան ի ձեռն սրբոյն Գրիգորի Լու-
սաւորչի: Աթանագինէ Սեբաստացի էր, Դիսկղետիանոս կայ-
սեր հալածանաց ժամանակ նահատակեցաւ իւր տասն աշա-
կերաներով դաւանելով Թէ «Մեք Քրիստոնեայ եմք ծնեալ
եւ սնեալ հաւատովք, եւ ես եմ վաթսուէն ամաց. քսան ամ
Եպիսկոպոս եմ, եւ այլ հաւատք պաշտել ոչ կարեմք, որպէս
եմք Քրիստոնեայք, Քրիստոնեայ մեռանիմք»: Հայոց քուրմք
մղելով հեթանոսական վերջին յուսահատ պատերազմն ընդդէմ
Քրիստոնէութեան, սրախողխող կը սատակին եւ քրիստոնէա-
կան յաղթական դրօշն առաջին անգամ կը ծածանի ի Տա-
րոն, ուր կը հիմնուի Մշոյ Սուրբան Ս. Կարապետի վանքը:

Շաբաթ. — Տօն սրբոց հօրն մերոյ ԳՐԻԳՈՐԻ Լուսաւորչին
ի յիշատակ ելին նորա ի վիրապէն եւ լուսաւորեց պազգն
Հայոց ի ճշմարիտ կրօնս Քրիստոնէութեան⁽¹⁾: Վ.

(1) Հայոց Սուրբուրւ վրայ պիտի գրուի ի պատեն ժամանակի:

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԻՒՆ

(Տես ի Թիւ 6 Խօսակի)

Տանս աշխարհի ամենարուեստ ճարտարապետը՝ ըստ որում կարող է յայտնութիւններ ընել մարդոյն, հաճեցաւ իւր յայտնութեանց շնորհիւ սրբացնել զմարդն բարոյապէս եւ ածել զանի ուղղութեան շաւղին մէջ, որպէս զի իւր բանական հոգւոյն պատշաճ պայմանով ապրի աշխարհի մէջ եւ ոչ իբրեւ անասուն անբան, որ բնազդմանց ներշնչումներու մէջ կարէ փնտռել իւր ապրելու կերպը եւ եղանակը։ Մարդն ոչ միայն ՚ի հնունդն, այլեւ այժմ՝ եւս իւր առանձինն կարողութեամբ չէ բաւական երբէք ըստ արժանւոյն ճանաչել զԱստուած, պաշտել զանի, եւ նորա օրինաց տրամադրութեանց համակերպիլ յորս բացարձակապէս կ'տեսնուի նորա կամքը, կամք մի՝ որոյ կատարման մէջ է միայն մարդ արարածի բարոյապէս սրբացումը՝ որ ազնուացնելով զանի զօրավիգ կ'լինի նմա հոգեպէս միանալու անհուն բարւոյն, անհուն արդարոյն, անհուն սրբոյն հետ՝ որ է Աստուած։

Տիեզերաց ամենազօր Հաստիչը շինեց զմարդ ՚ի հոգւոյ եւ ՚ի մարմնոյ, ուրեմն մարդն հոգեւոր եւ մարմնաւոր գոյացութիւն մի ըլլալով, ընդունակ է միշտ ինչպէս մարմնաւոր՝ նոյնպէս եւ հոգեւոր ապաւորութեանց, հետեւաբար ունի տրամադրութիւններ՝ հոգեւորապէս կամ զգալի նշանաց միջոցաւ, յայտնութիւններ ընդունելու յԱստուծոյ։ յայտնութիւններ՝ որք հոգւով եւ զգայնութեամբ կ'բարձրացնեն զանի եւ կ'առաջնորդեն ՚ի ճշմարիտ կրօնս, որ մարդկային կենցաղի բարոյական սահմանը կ'գծէ։ այս խօս է ճշմարիտ աստուածածանօթութիւն։

Անվիճելի իմն եղանակաւ, հնարաւոր են այն ամեն ճշմարտութիւնք՝ զորս Աստուած հաճեցաւ յայտնութեանց մի-

ջոցաւ ծանօթացնել մարդոյն, զի ինքն իբր հոգի ամենամաքուր կարող է ներշնչել մեր հոգւոց ընկանապէս եւ բնազանցապէս (métaphysique), եւ ըստ որում ինքն է միակ տէր եւ միակ իշխան իմանալի եւ նիւթական աշխարհիս, այլեւայլ միջոցներով ազդեց 'ի հոգիս մարդկան, որպէս զի գերբնական լուսով բանալով մեր մտքերը, տրամադիր ընէ ընդունելու՝ իւր յայտնութեանց միջոցաւ աւանդած ճշմարտութիւնները, որոց մէջ որոշակի կ'իյայլի իւր կամքը, եւ որոյ առջեւ մարդկային իմաստութիւնը վեհ պատկառանք տեղի տուաւ 'ի հնունմ, եւ այսօր եւս տեղի տալ պարտի Գերահանձարն Արիստոտ, աշակերտ Պլատոնի, հիմնադիր Պերիպատիկեան ազանդոյն, Քսենոսեպոս, Քսենոկրատէս եւ հետեւողք նոցին. մեծահամբաւն Պլոտինոս, Յամբլիկոս, Պորփիրոս եւ Ափրիկեցին Ապուլէոս թէեւ իրենց ժամանակին երեւելի անձնաւորութիւնքն էին, եւ որ աւելին է ոչ նուազ առաքինութեանց օրինակներ տուին սոքա յանձինս իւրեանց, այլ բազմաստուածեան պաշտելութեան մէջ չ'խորշեցան դից պաշտօն մատուցանելէ, վասնզի սոքա ինչ որ ուսան եւ ուսուցին, մարդկային իմաստասիրութեան անձուկ շրջանակի սահմանէն անդր չէր անցներ, հետեւաբար չէին կարող ոչ զինքեանս եւ ոչ իրենց հետեւող ժողովրդականութիւնը առաջնորդել 'ի ճշմարիտ կրօնս Աստուածապաշտութեան:

Յուսկ ուրեմն հաճեցաւ Աստուած զգալապէս ներշնչել յԱբրահամ եւ ի նահապետս, յետոյ 'ի Մովսէս. իսկ բնազանցապէս ներշնչեց մարգարէից, որոց յայտնութեանց մէջ տիեզերաց Տէրը կ'իսօսի, կ'յայտնէ իւր կամքը, կ'իշխէ զհինն իսրայէլ յերկրպագութիւն Եհովային:

Յայտնութեանց իսկութիւնը բացայայտ կ'տեսնուի Քրիստոսի մարմնաւորութեան գաղտնեաց եւ Առաքելոց տիեզերական քարոզութեանց մէջ, զորմէ ընդ երկար գրել կ'իսոստանամ, եթէ Տէր կոմեսցի:

Յ . Վ . ԱՐՇԱՐՈՒՆԻ

ԱՆԿԱԽՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Ճշմարտութիւններ կան, որք անվիճելի են, մանաւանդ այն ճշմարտութիւնք, որք ազգի մը պատմական կեանքին կը վերաբերին, որոց հաստատութեան համար ամենեւին պէտք չկայ երկար-բարակ քննադատութեանց: Այս ճշմարտութեանց կարգէն է Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ԱՆԿԱՍՏԱՆԻՔԻՆ, ընդ որ մը աւանդ, նոյն խաղ մերայիններէ այնքան չէ լուսաբանուած, որքան պէտք է: Մեք որ մեր հայրենի երկրին գրեթէ բոլոր վանքերը չըջագայած եւ հետազոտած եմք այնպիսի Յիշատակարաններ, որոց մէջ առաջին տեղ կը բռնեն Ճառնորդք, հաստատապէս կը հաւաստեն թէ Հայք ամէն ատեն եւ ամէն տեղ ՄԻԱԿ նպատակ ունեցած են, այն է պահպանել իրենց եկեղեցւոյն անկախութիւնը: Չէ եղած ժամանակ մը, որ ընդհանուր ազգն իւր այս նպատակը լքած լինի: Բայց որովհետեւ այս օրերս ճիգեր կը տեսնուին թէ Հայք այս կամ այն եկեղեցական բարձրագոյն աթոռներու, այն է կոստանդնուպոլսոյ այսինքն Յունաց եւ կամ Հռովմայ այսինքն Լատինաց, գերազահութիւնն երթեմն ընդունած են, ուրեմն կարժէ որ խօսնակ կարճառօտ իմն պատմական տեսութիւն մը հրատարակէ յանուն ճշմարտութեան եւ ի շինութիւն Հոյ քրիստոնեայ մտքերու:

Քրիստոնէական եկեղեցին մի էր ի սկզբան անդ մինչեւ ժողովն Նիկիոյ, ոչ աթոռներու գերազահութեան եւ ոչ ազգերու խտրութեան խնդիր կար: Եղբայրութիւն եւ հաւասարութիւնն էր Քրիստոնէական կրօնի նշանաբանը: Երբ Նիկիոյ ժողովը գումարեցաւ, եւ կոստանդնուսոսէն Գրիգոր Լուսաւորիչ եւ Տրդատ հրաւէր ստացան գալ եւ ժողովոյ մասնակցիլ, ՄԵՐԺԵՑԻՆ. վասնզի այդ ժողովն որ Տիեզերական անունն ունէր, իսկապէս տեղական էր, այսինքն Հռովմական կայսրութեան հպատակող եպիսկոպոսաց ժողով էր: Գրիգոր Լուսաւորիչ մեծեց, վասնզի այդ ժողովոյ մասնակցելու համար եթէ ինքնին երթար, այն ժամանակ միւս հասարակ եպիսկոպոսաց, որք գտնուի մը կամ սոսկ քաղաքի

մը եպիսկոպոսներ էին, պարզ ձայնը պիտի ունենար, մինչ-
դեռ ինքն այնպիսի մէկն էր, որ ունէր իւր իրաւասութեան
ներքեւ 200 էն աւելի եպիսկոպոսներ: Միթէ Լուսաւորիչ
ՄԺԲնայ կամ Նիկիոյ պէս սոսկական քաղաքի կամ գա-
ւառի եպիսկոպոսներէն էր. — Ոչ: Նոյնպէս Լուսաւորիչ
ցոյց տալու համար թէ Հայաստանեայց եկեղեցին իբրեւ հարա-
զատ ծնունդ Առաքելական, հպատակող չէ ո եւ է աթոռոյ,
Նիկիոյ հանգանակն, ոչ միայն նոյնութեամբ չընդունեց,
այլեւ ՍՐԲՍԳՐԵՅ եւ ՅԱԼԵԼՈՒՍԾ մը եւս կցեց, իբրեւ յուշա-
րար այն հանգանակին, որ Քրիստոսէն էր արտասանուած
եւ ցայնժամ Ընդհանրական եկեղեցին ընդգրկած էր, այն
էր «Յանուն Հօր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ»: Լուսաւորչի
յաւելումն էր «Իսկ ընթ փառաւորեցութիւն», ԻՍԿ բառն ան-
հաւանութեան նշան է, որպէս յայտ է նոցա, որք ճշմար-
տութեան են հաւատացող: Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ան-
կախութեանն ի պահպանութիւն այս նշանաւոր Հայրապետն,
Հայոց օրհնեալ ազգին այս ՄԵՐ մարդն ուրիշ բան մ'ալ
ըրաւ, ԽԶԵՅ իւր յարաբերութեան կապն, որ ունէր յատուկ
դաշնագրով կեսարիոյ աթոռին հետ: Որովհետեւ Խոսրովի
եւ Տրդատի հալածանաց երեսէն Հայաստանի մէջ եպիսկո-
պոս չէր մնացած, եւ միայն Փոքր-Հայոց կեսարիա քաղա-
քին մէջ կար Եպիսկոպոս Ղեւոնդ անուն, և որովհետեւ այդ
քաղաքն եւս աթոռ էր Թադէոս առաքելոյ, Լուսաւորիչ
այդ աթոռէն ձեռնադրեցաւ ի կաթողիկոս ամենայն Հայոց,
դաշն դնելով, որ ի յիշատակ այս մեծ քրիստոնէական յաղ-
թանակի, այն է Լուսաւորութեան Հայոց ի Քրիստոս, Հայ
կաթողիկոսներ կեսարիայէն առնուն ձեռնադրութիւն: Լու-
սաւորիչ տեսնելով որ Նիկիոյ ժողովոյ մէջ կեսարիա իբրեւ
հասարակ գաւառի կամ քաղաքի եպիսկոպոսական աթոռոյ
կարգն անցաւ, եւ Ղեւոնդ համակերպեցաւ, ուստի այլ եւս
առ ոչինչ համարեց կեսարիոյ հետ ունեցած դաշնագիրն, եւ
անձամբ անձին ամենայն Հայոց կաթողիկոս ձեռնադրեց իւր
որդին Արիստակէս:

Այսպէս մինչեւ ցՄԵԾՆ Ներսէս միւս բոլոր կաթողիկոս-
ներ ազգին եպիսկոպոսներէն առին ձեռնադրութիւն եւ ոչ

Կեսարիայէն : Միայն թէ Ներսէս որ քաղաքական մեծ նպատակներ ունէր , որոց վրայ խօսիլն աւելորդ է , իւր ձեռնադրութիւնն Կեսարիայէն սունուլ ՀԱՐԿ դատեց , վերջին անգամ , վասնզի այնուհետեւ ողջային ժողովով կանոնադրեցաւ որ Հայ կաթողիկոսը ազգային եպիսկոպոսներէ ձեռնադրուին : Արդ՝ Լուսաւորիչ որ այնքան ԽՐՈՒՑ վարուած էր ընդդէմ Նիկիոյ ժողովոյն եւ Ներսէս որ այնքան ՀԱՐՑ վարուած էր Կեսարիոյ աթոռին դէմ , որոց այս ընթացքին նկատմամբ ԵՐԲԷՔ բողոքոյ ձայն մը լսուած չէ ոչ Յունական եւ ոչ Լատինական գերագոյն համարուած աթոռներէ , կարելի է , մտքի հաւանութեան արժան է թէ սոքա Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անկախութիւն ըսուած բանն անտեսեցին . — Ոչ : Յոյց տալու համար թէ ի հնումն Հայոց եկեղեցւոյ անկախութիւնն երբէք խնդիր չէ եղած , օրինակ մը բաւական է : Սահակ Պարթեւ կը մոնէ այն Հայ գաւառներ , որք Բիւզանդեան կայսրութեան հպատակ էին , հոն Հայ լեզուն ու գիրը ծաւալելու համար դժուարութեանց կը հանդիպի եւ կստիպուի թղթակցիլ Բիւզանդիոնի Կայսեր եւ Պատրիարքի հետ : Այս թղթակցութեանց մէջ ամենեւին խօսք չկայ ի մասին այս կամ այն աթոռոյ նախադասութեան , այլ ընդհակառակն Յունաց պատրիարքն ԱԹՈՒԱԿԻՑ կանուանէ Հայոց Կաթողիկոսը : Աւասիկ պատճէնն նոյն թղթոց .

Թուղթ Սահակայ առ Ատտիկոս .

« Սահակ Եպիսկոպոս Հայոց , վարդապետ մեր Ատտիկոս Եպիսկոպոս աշխարհամուտ դրանդ , օրհնութեամբ ողջոյն :

Յուսացեալ ի ձեր սրբութիւնդ առաքեցի զուսուցող մերոյ աշխարհին Մեսրովպ եւ զթոռն իմ վարդան , որպէս զի ի լսել քո ի դոցանէ զաղէտս նեղութեան մերոյ՝ բարեխօսեալ առ մեծի Թագաւորիդ օգնեսցես մեզ , որպէս արդարեւ եղբայր սիրելի : Ողջ լեր » :

Թուղթ Ատտիկեայ առ Սահակ .

« Ատտիկոս , ինքնագլուխ Եպիսկոպոս Կոստանդնուպոլսի , եղբօր սիրելոյ եւ աթոռակցի Սահակայ Եպիսկոպոսի Հայոց , ի Տէր խնդալ :

Բազում գոհութիւն Աստուծոյ մատուցանեմք յաղագս քո

բարեհամբաւութեանդ ի մէջ այդպիսի բարբարոս ազգի, այլ ազատ ի մեղադրանաց ոչ թողումք, որ ոչ կանխաւ յիշատակեցեր զսիրելութիւն Վրիգորի եւ Ներսիսի երանելեաց քոյ հարց: Եւ առաւել ընդ այս զարմանամք, եթէ զիմօրէ թողեր զաղբիւրն եկեղեցւոյ զհայր մեր սուրբ Յովհաննէս, որ ոչ միայն տիեզերական մայրաքաղաքիս, այլ սովաւ եւ ամենայն Քրիստոնեայք եւ ընդհանուր աշխարհ ի նմանէ վարդապետեալ ուսանի, ուստի եւ ՈՍԿԻ ԲԵՐԱՆ կոչեցին զնա: Եւ ձեր զանց զնովաւ արարեալ կամեցայք ի սահանական ջրոց զխափաք ծարաւոյն յագեցուցանել, մինչեւ Ամենակալին տեսեալ զսնտոի աշխատութիւնն բղխեաց ի ձեզ զչորհոս Հոգւոյն, ընդ որ այժմ ուրախ եմք...:»

Ստորիկոս աւաստիկ կը մեղադրէ Սահակ Կաթողիկոսն ոչ թէ նախագահական իրաւասութեան համար, այլ թէ հայկական գրոյց գիւտին համար ինչո՞ւ Հայք չեն դիմեր առ Յոյնս, մանաւանդ առ Յովհան Ոսկեբերան Հայրապետ:

Այս տեսակ թղթակցութիւնք բաւական կան, եւ երբէք եւ ոչ մէկ ժամանակ Բիւզանդիոնի Պատրիարքունք, որքան որ ի հաւատալիս միաբանակցութեան առաջարկներ ըրած են առ Հայս, այլ սակայն Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անկախութիւնն երբէք խնդրոյ նիւթ ըրած չեն, իսկ Հայք Հռովմայ հետ ԵՐԷՔ չեն ունեցած յարաբերութիւն, մինչեւ ցժամանակ Սաչաղիւրաց կամ հաստատութեանն Հայոց վերջին թագաւորութեան ի Կիլիկիա:

Հայաստանեայց եկեղեցւոյ անկախութեան վստահող առաջին խօսքն ուղղուած է Բիւզանդիոնէն առ Ներսէս Շնորհալի, այն է թէ Հայ Կաթողիկոսունք անուանուին Կայսերական ընտրութեամբ եւ հաւանութեամբ, այլ սակայն Հայոց ազգն որովհետեւ բնաւ օտարէ ընտրուած Կաթողիկոս չէր ընդունած, եւ այդպիսի բան մը անլուր էր իրեն համար, ուստի Բիւզանդիոնի այդ առաջարկն անլսելի մնաց, եւ միաբանակցութեան ո եւ է առաջարկներ որք յետոյ եւ Հռովմայ աթոռէն եւս սկսան տեղալ, մերժուեցան:

Կը խոտտովանիմք թէ եղած են Կիլիկիոյ եւ Էջմիածնի յետին Կաթողիկոսներ, որք առ սէր քաղաքական ազգային

չահուց, պէտք ունեցած էին Հռովմայ աթոռին հետ թըղ-
թակցիլ, խոշոր խոշոր ածականներ տալով, ինչպէս միեւնոյն
պարագայից մէջ մինչեւ իսկ Ներսէս Շնորհալի, Բիւզան-
դիոնի Պատրիարքութեան նախաթոռութիւնն եւս յիշած է,
այլ սակայն Կաթողիկոսաց այս գործն՝ արդիւնք էր ազգին
դառնադէտ վիճակին, զոր Կաթողիկոսունք դարմանել կը
կարծէին Եւրոպիոյ կամ Բիւզանդիոնի Քրիստոնեայ տէրու-
թեանց ձեռամբ, ուստի խոնարհեցան մինչեւ ի կեղծաւորու-
թիւն: Բան մը որ նոյն իսկ այն Առաքեալն եւս Պետրոս,
որոյ անուամբ կը պարծի Հռովմ, ի հարկին կեղծաւորած էր,
եւ այս կեղծաւորութիւն Պօղոս եւս պարսաւանօք լմն կը
յիշատակէ թէ « Բառնաբաս անգամ խոնարհեցաւ ի նոցա
(Պետրոսի եւ Քրիստոնեայ Հրէից) կեղծաւորութիւն »:

Կաթողիկոսի մը ձայնին վրայ հաստատուած չէ Հայաս-
տանեայց եկեղեցին: Կաթողիկոս մը ըստ վարդապետութեան
Հայ եկեղեցւոյ սխալական է. ԱՆՍՄԱԼՆ Եկեղեցին է: Այս
Եկեղեցին թէ իւր վարչական կազմակերպութեան եւ թէ
վարդապետութեանց մէջ տարբեր է միւս եկեղեցիներէն:

Ուրեմն ի պատմութենէ անտի յայտ է թէ Հայոց եկե-
ղեցին ԱՆԿԱԽ է ցարդ եւ անկախ պիտի մնայ յաւիտեան, եւ
թէ Հայոց օրհնեալ Ազգն ամէն բանէ աւելի իւր Եկեղեց-
ւոյն անկախութեան նախանձախնդիր է. թող լսեն ուրեմն
չարամիտ բերաններ եւ թող լսեն այն նշանաւոր եւ փառա-
ւոր յայտարարութիւնն, զոր Հայք ըրած ունին ամէն ժա-
մանակ, երբ Հաւատոյ եւ Եկեղեցւոյ անկախութեան վտանգ
տեսած են, յայտարարութիւն, զոր ուղղեցին աշխարհի ա-
մենասոսկալի եւ ամբարիշտ Թագաւորի մը.

« Ամենայն ինչք եւ ստացուածք մեր ի ձեռք քո եւ մար-
մինք մեր առաջի քո կան, ըստ կամաց քոյ արա՛ զինչ եւ
կամիս: Եթէ սովին հաւատովք թողուս, ոչ յերկրի այլ տէր
փոխանակեմք ընդ քեզ եւ ոչ յերկինս այլ Աստուած՝ փոխա-
նակեմք ընդ Յիսուսի Քրիստոսի, որ չիք այլ Աստուած՝ բաց
ի նմանէ »:

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. ԻՆ

Հինգչարթի ի Պատրիարքարան հասաւ Ամեն. Տ. Յարութիւն Ս. Պատրիարքի Երուսաղեմի Ս. Աթոռոյ Պատրիարքութիւնը վաւերացնող արքունական հրովարտակն, ուստի երեկ Նորին սրբազնութիւն գնաց առ Բ. Դուռն առ Մեծ-Եպարքոսն եւ առ նախարարս ջերմագին շնորհակալութիւն յայտնելու համար:

Նոյն օրը օրը դարձեալ Բ. Դռնէն գիր մը հասնելով առ Ս. Պատրիարքն Երուսաղեմի Տ. Յարութիւն Ս. Արքեպիսկոպոս, կը հրամայէր Ազգ. Կեդր. Վարչութեան իսառն ժողովն ի նիստ հրաւիրել Պատրիարքական Տեղապահի ընտրութեան համար:

Իսառն ժողովն պիտի գումարի յառաջիկայ Երկուշարթի ի ժամ 5 յԱզգ. Պատրիարքարանի:

Չորեքշարթի օր գումարուած իսառն ժողովն զբաղեցաւ Առաջնորդական վիճակաց վերակազմութեան եւ ի գաւառս Հովուական այցելութեան խնդիրներով: Ժողովն լսելով թէ Հովուական այցելութեան խնդիրն ամենայն Հայոց հայրապետական աթոռոյ եւս մտածութեան առարկայ դարձած է, ինչպէս տեսնուեցաւ Արարաճե առնուած եւ անցած շաբաթ օր Խոսնակի մէջ հրատարակուած Նուիրակութիւն վերնագրով յօդուածէն, արժանի գատեց սպասել վեհ. Կաթողիկոսի հրահանգաց կամ հրամանաց:

Նոյնպէս ժողովն կարգեց Պատր. Ժոխանորդ Տ. Գրիգորիոս Եպիսկ. Ալեքսիան Տիգրանակերտի եւ Առաջնորդական տեղապահ Տ. Թադէոս Վր. Վանայ, Տ. Բարթողիմէոս Վր. Երիզայի, Տ. Իսահակ Վր. Գաղատիոյ համար:

Իսկ առաջնորդական ընտրելեաց ցանկ զրկուեցաւ ի Մուշ եւ ի Ռոտոսթօ: Վերջնոյն առաջնորդ Տ. Ներսէս Եպիսկոպոս առ Ծերութեան հրաժարած լինելուն համար կը մեկնի այս օրերս յերուսաղեմ, որոյ արժանընտիր միաբաներէն է:

Գրուեցաւ ի Բաղէշ առ Տ. Մեսրոպս Վր. Մոկացեան, որ Տեղապահական պաշտօնը շարունակէ, իսկ մերժուեցաւ Սըղերդի Ազգ. Վարչութեան խնդրագիրն ի մասին վերահաստեղծեան տեղապահական պաշտօնի Տ. Արիստակէս Վր. ի Տէր Սարգսեանց:

Նոյն օր գումարուած Կրօն. Ժողովն որոշեց որ այսուհետեւ աստ քահանայ չձեռնադրուին այն տիրացուներ, որք ունին եպիսկոպոս առաջնորդ:

Գոհութեամբ եւ օրհնութեամբ կը ծանուցանեմք, թէ Վսեմ. Տատեան Վահրամ Պէյ Հաճեցաւ նուիրել ավքատ երկու գաւառի Խօսնակ

Վ.

ԽՕՍՆԱԿ Կր հրատարակուի ամէն Շաբաթ օր:

Տարեկան գինն է 30 դրու. Նւամսեայն 10 դրու. Հասք 20 փր:

Գիւղացի քանակից Տարեկան քաւանորդագինն է 10 դրու:

Վհարմունք կանխիկ են, դրամաբուրք եւ կ'ընդունուի:

Քաւանորդագրութեան համար դիմել առ Գանձապետն Խօսնակի

Տ. Յովսէփ Վ. Այվազեան

Քարոզիչ ի Հալաբիա

Հանդիսիս վերաբեւալ գումարինք ուղղել, Առ

Խմբագրութիւն Խօսնակ Հանդիսի

Ի ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ ՀԱՅՈՑ, ԳՈՒՄԳԱՔՈՒ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վարչական Խորհրդոյն Կրօնական Ժողովոյ

ՏՆՕՐԷՆ ՀՄԱՅԵԱԿ ԵՊԻՍ. ԴԻՄԱՔՍԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Գ. ՊԱՂՏԱՏԼԵԱՆ

Զմեմագրքս, Յակոբեան խան, Թիւ 10, 11, 12, 13

معارف عمومیہ نظارت جلیہ سلك رخصتیہ طبع اولہ شد